

<https://doi.org/10.37708/ezs.swu.bg.v24i2.4>

СПЕЦИФИЧНИ СЛУЧАИ НА ПОДЧИНЕНИ ИЗРЕЧЕНИЯ В ПРИКОПУЛНА ПОЗИЦИЯ

Димитър Георгиев

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, България

Email: migeo77@gmail.com

ORCID ID: 0009-0003-2937-1470

SPECIFIC CASES OF SUBORDINATE CLAUSES IN COPULATIVE POSITION

Dimitar Georgiev

Paisii Hilendarski University of Plovdiv, Bulgaria

ABSTRACT: The article examines specific cases of complex sentences with copulative predication, in which the subordinate clauses cannot be interpreted as substitutes in subject position. The discussion focuses on particular features of impersonal and subjectless structures with the verb *to be* in contemporary Bulgarian, as well as on the subordinate clauses within these complex sentences. Attention is directed to several sentence models where the main clauses are impersonal, while the subordinate clauses are functionally interpreted within the framework of the Bulgarian syntactic tradition.

The first structural model involves a headword associated with the extralinguistic category of time, together with the verb *to be*. The subordinate clauses are interpreted as modifiers of the head constituent, based on the syntactic properties of the noun *vreme* and the specific features of the copulative verb. The second part of the article presents impersonal sentences expressing emotional states, in which pronominal clitics in the accusative and in the dative function as obligatory structural elements. The article describes the specifics of these constructions as main clauses and how they determine the interpretation of subordinate clauses.

Alongside the systematic presentation of various impersonal structures, the article raises several theoretical issues related to the nature of null-subject constructions, the limits of the formal approach and formal descriptions of linguistic structures, as well as the leading role of the semantics of the governing constituents in determining possible extensions.

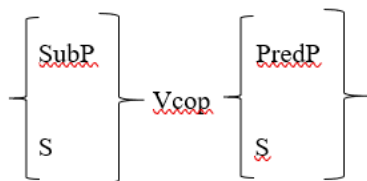
KEYWORDS: copulative type of predication, verb *to be*, impersonal clauses, complex clauses, subordinate clauses, formal descriptions

Увод

Традиционно в българската лингвистична литература изреченията, заемащи прикопулна позиция, функционално са интерпретирани като *подчинени подложни (субектни) и подчинени сказуемноопределителни (предикативни)*¹ в рамките на петчленната граматична система на

¹ В свои публикации Св. Коева налага в българската синтактична литература термините *субектно* и *предикативно изречение*, които точно описват позицията,

подчинените изречения – *определителни, допълнителни, обстоятелствени, подложни и сказуемноопределителни*. Подчинените изречения при глагола *съм* обичайно се приемат за субститути на субектната фраза или на предикатива в трикомпонентната изреченска структура *подлог – копулативен глагол – предикатив* ($SubP - V_{cop} - PredP$)². Описаните изреченски отношения и генерирането на подчинени изречения в прикопулна позиция могат да бъдат представени с един формален ключ – вж. Фиг. 1.

Фиг. 1. **Формален ключ, представящ копулативния тип предикация в простото и в сложното изречение**

Оказва се, че този формален запис не успява да обхване цялостно копулативния тип предикативни отношения, а представя най-базовия вариант на субституция в позицията на изреченския субект и на предикативната фраза³.

Настоящото изложение се фокусира върху случаите, които остават извън периметъра на формалния запис. Основната задача е да се опишат синтактичните зависимости, които се пораждат в рамките на сложни съставни изречения, в които подчинените се намират в позиция при глагола *съм*, но не могат да бъдат класифицирани като *подложни* или *предикативни*, както и да се изяснят причините за невъзможността конкретните модели да бъдат тълкувани в рамките на ключа, предложен във Фиг. 1. Също така е потърсено решение на въпроса как да бъдат функционално систематизирани подчинените изречения в рамките на българската синтактична традиция. В хода на изпълнението на конкретните задачи се отварят и по-дълбоки теоретични проблеми, касаещи спецификите на постоянно третоличните (*pro_{ex}*) конструкции, границите на формалния подход и формалните описания на езикови структури.

която подчиненото изречения заема. Виж напр. Коева/Коева, 2004, с.10 – 16; Коева/Коева, 2006, с. 233 – 243).

² По-различна визия предлага Св. Коева, която представя подложните и сказуемноопределителните изречения като разновидност на подчинените определителни изречения – разширения към нулева опора, към неексплицираните фрази в позицията на субекта и предикатива (Коева/Коева, 2001).

³ За повече подробности относно генерирането на подчинените подложни и сказуемноопределителни изречения виж Георгиев, 2019, с. 31 – 46).

Вниманието ни е насочено към определени модели, които могат да бъдат илюстрирани с примерите в (1)⁴.

(1) а. *Време е да бъдем честни.* (Карбовски/Karbovski, 2013, с. 91)

б. *Не е време да се решава този въпрос.* (БНК/BNC)

в. *Всеки казва нещо малко, защото го е страх, че няма да получи и него.* (Карбовски/Karbovski, 2013, с. 162)⁵

г. *Срам ги е, че участват в това отворително нещо.* (БНК/BNC)

д. *Жал ми е, че това ще ви остане навик и ще се отрази в бъдещия ви живот.* (БНК/BNC)

е. *Мъка му е да гледа това, което не е по волята му.* (БНК/BNC)

1. Безлични предикати и подчинени изречения

В разбирането си за *безличност* следваме визията на Св. Коева – „безличността се изразява в това, че в подложна позиция не може да се експлицира лексикален материал“ (Коева/Коева 2001, с. 156 – 157, 2004, с. 15 – 16).

Подчинените подложни изречения представляват изреченски субект, изразен с отделно изречение, следователно запълват подложната позиция. Като обичаен тест за разпознаване на подчинено изречение в субектна позиция се ползва субституцията с показателно местоимение *това*. Тази проверка е базирана на възможността за заместване на подлога в простото изречение с лично местоимение в именителен падеж. При подчинените подложни изречения в прикопулна позиция поради спецификите на *pro_{ex}*-конструкциите⁶ (глагол *съм* в трето лице, единствено число и неизменяема форма на опорната дума) и липсата на съгласуваност между главното и подчиненото изречение, заместването се извършва с показателно местоимение *това*, напр. *Лъжа е, че съм го нападнал от засада.* (БНК/BNC) → *Това е лъжа.* или съответно *Рано е да униваме.* (БНК/BNC) → *Рано е това**. Във втория пример такова заместване очевидно е невъзможно,

⁴ Използваните примери са ексцерпирани от Българския национален корпус (<http://search.dcl.bas.bg/>) и от произведения на съвременни български автори – виж Ексцерпирани източници.

⁵ Тук и в следващи примери удебеляването е мое (Д. Г.) и е с цел да насочи вниманието към конкретния сегмент в рамките на по-големи сложни съставни и сложни смесени изречения.

⁶ Употребата на термини като *pro_{ex}*-конструкциите, *pro_{ex}*-структури, е дискуссионна и изисква определена уговорка. От една страна, *pro_{ex}* предполага безлични структури, т.е. субектната позиция не би могла да се запълни с езиков материал, следователно щом може да се мисли за *подчинено подложно изречение*, структурата не би следвало да е *pro_{ex}*. От друга страна, *pro_{ex}* може да се употребява като маркер за спецификите на езика – българският език спада към нулевосубектния спектър и генерира безподложни изречения, а също така допуска запълване на субектната позиция с подчинено изречение при постоянно третолични, неизменяеми структури без нужда от експлетив. В цялото изложение следваме това по-широко разбиране.

защото подчиненото изречение не е субститут на изреченския субект. Причината за това не произтича от характеристиките на подчиненото изречение, а се крие в спецификите на главното, което е безлично, т.е. не допуска експлициране на езиков материал в позицията на изреченския субект (вж. Пенчев/Penchev, 1982).

В някои случаи подложната позиция може формално да се запълни с експлетивен подлог *то*⁷, а също така някои безлични конструкции се разширяват със сказуемни определения към подлога, който не е изразен, а е маркиран като липсващ експлетивен (плеонастичен), *рго_{ex}* подлог (*Тук не се ходи бос.*) (Пенчев/Penchev, 1998, с. 146). Съответно структури, при които позицията на изреченския субект може да се запълни с именна група или подчинено изречение, би следвало да се тълкуват като двусъставни, но част от тези двусъставни структури допускат и безлична употреба. П. Бъркалова въвежда термините *същински* и *факултативно* безлични изречения, за да се отличат безличните изрази, при които позицията на изреченския субект не може да бъде запълнена от други, които допускат поява на подчинено подложно изречение, което по същество ги превръща в двусъставни конструкции. Част от тях обаче могат както да подчиняват подложни изречения, така и да допускат безлична употреба, именно те са характеризирани като *факултативно* безлични (Бъркалова/Barkalova, 1987, с. 623).

Безличните изречения, образувани с глагола *съм*, могат да бъдат структурирани в два основни конструктивни модела – в първия присъствието на кратки форми на лични местоимения във винителен или дателен падеж не е задължително, докато наличието на местоименни клитики (*О_{Acc}* или *О_{Dat}*) е смислово и структурно определящо при втория модел. В рамките на т. нар. *втори конструктивен модел* също се оформят две групи – при едната разширенията към безличния израз (предложни групи или подчинени изречения) са аргументи, т.е. тяхното присъствие се изисква от опората и е съществено за синтактичната и семантична цялост на изреченията, а във втората група попадат безлични изрази, които не изискват задължителни разширения, поради спецификите на своята семантика (*горещо ми е, топло ми е, хладно ми е, студено ми е, жега ми е*).

Добре известно е, че според *Теорията на принципите и параметрите*, създадена от Н. Чомски и Х. Ласник, българският език е сред езиците от нулевосубектния спектър. Т. нар. *pro-drop languages* имат възможност да не експлицират изразения чрез лично местоимение подлог, чиито граматични характеристики се копират в глаголната флексия (Chomsky, 1995, р. 13 – 128, вж. също Zwart, 1998, Коева/Koeva, 1998).

⁷ Като експлетив в българския език може да се приеме лично местоимение в 3 л., ед. ч., именителен падеж *то* в изречения като *То валяло*. Ив. Недев не приема, че елементът *то* трябва да се тълкува като подлог в тези конструкции поради липсата на задължителна съчетаемост между подлог и сказуемо, която е в основата на предикативния акт (Недев/Nedev, 1985, с. 112 – 113, също Недев/Nedev, 1981).

Като следствие от *Принципа на проекцията*⁸, *Разширеният принцип на проекцията* (*Extended Projection Principle, EPP*) твърди, че всяко изречение има подлог, тъй като спецификаторната позиция [*Spec, IP*] във всяко изречение е задължителна или ако не е лексикално запълнена, подложната позиция поне е генерирана в дълбоката структура (*D-structure*) (Chomsky, 1995, p. 55). За езиците от нулевосубектния спектър, сред които е и българският, е характерна употребата на безподложни изречения, при които глаголите са безлични и не изискват запълване на подложната позиция, но все пак се приема, че тя е генерирана. За разлика, германските езици, които спадат към ненулевосубектния спектър, задължително експлицират подлог, дори и формален, експлетивен, напр. *It* в английски, *Es* в немски.

Такива безподложни, неизменяеми, третолични структури в съвременния български са и разглежданите *pro_{ex}*-конструкции с глагола *съм*. Един малък сегмент от тях представляват същинските безлични изречения с глагола *съм*, най-голямата част са двусъставни структури, но някои от тях също допускат безлична употреба. Група изречения допускат както двусъставна употреба, при която подложната позиция е запълнена с подчинено изречение или експлетив, така и безлична употреба, а при някои липсва категорична процедура, чрез която да определим дали подчиненото изречение заема подложна позиция, т.е. структурата е двусъставна, или не заема, т.е. главното изречение е безлично, напр. *Приятно ми е да те срещна* (пример мой – Д. Г.) → *Приятно ми е това.* → *Нашата среща е приятна за мен.* или *Приятно ми е от това/поради това.*

2. Екстралингвистичната категория *време* и класификация на подчинените изречения

Част от същинските безлични изречения в българския език пораждат и поне два сериозни теоретични въпроса, които ще изложим в края на тази точка. Става въпрос за изрази, в чиято структура участва глаголят *съм* и които са семантично свързани с философската, екстралингвистична категория *време* – виж примерите в (2).

(2) а. *Крайно време е да си лягам и аз.* (БНК/BNC)

б. *Не е време да говорим за това.* (Ралчевски/Ralchevski, 2013, с. 226)

в. *Беше време само да се сгушиш на топло.* (Ляхова/Lyahova, 2013, с. 599)

г. *Историята ли е объркала крачола на времето или ние сме си объркали историята – ей такива ми ти работи, не е ясно и **е рано да се каже**.* (Карбовски/Karbovski, 2013, с. 138)

д. *Все още беше твърде рано да започне да убеждава другите.* (БНК/BNC)

⁸ Принцип на проекцията (*Projection Principle PP*) – „не могат да се отстраняват или да се въвеждат думи и съответните им позиции, защото всяка позиция е проекция на категория, дадена в речника“ (Пенчев/Penchev, 1998, с. 76, базирано на Chomsky, 1995).

е. *Рано ми е да мисля за женитба.* (БНК/ВНС)

ж. *Прекалено късно е да си затваряте очите.* (БНК/ВНС)

з. *Късно е да се ядосвам за подобни неща.* (БНК/ВНС)

и. *За ловец беше късно да излиза и рано да се прибира.*
(Ляхова/Lyakhova, 2013, с. 201)

Изразите *време е*, *време ми е*, *рано е*, *рано ми е*, *късно е*, *късно ми е* спадат към безличните изречения в българския език, при които е трудно да се открие логически паралел, чрез който би могъл да се обясни моделът им на генериране в дълбоката структура в рамките на *Разширения принцип на проекцията*. Основната причина се корени в спецификите на семантиката им, свързана с категорията *време*.

Подчинените изречения не отговарят на формалния тест за идентифициране на подложно изречение именно защото главното е безлично и съответно подчиненото не би могло да е в позицията на изреченския субект – напр. (2) а. *Крайно време е да си лягам и аз* (БНК/ВНС) → *Крайно време е това** → *Крайно време е за това*.

Следователно подчинените изречения в (2) следва да бъдат класифицирани в рамките на парадигмата на подчинените изречения в българската граматична система като различни от подложни. Според предложените интерпретации те са класифицирани като *допълнителни* (Недев/Nedev, 1985, с. 97, Коева/Koeva, 2001, с. 157) или като *обстоятелствени за цел* (Пенчев/Penchev, 1998, с. 106).

Самостоятелната употреба на изразите *време е*, *рано е*, *късно е* представлява текстова елипса, при която разширенията са контекстово възстановими, напр. изреченията, ползвани за илюстрация в (3).

(3) *Трябва да се качваме на седлата, ако искаме да хванем Фейновите Мраколюбци. **Крайно време е.** Ще ядем в движение.* (БНК/ВНС) → *Крайно време е да се качваме на седлата.*

Самостоятелната употреба на главните изречения предопределя семантична непълнота, следователно подчиненото изречение (или предложната група) се явява задължително от гледна точка на смисловата цялост на изреченията, т.е. те са аргументи, изисквани от подчиняващата съставка, за каквато традиционно се приема комбинацията от глагол *съм* и предикатив, определяна като *съставно именно сказуемо*. Едно такова разбиране предопределя класифицирането на подчинените изречения като допълнителни към съставно именно сказуемо (*cop + Pred*), докато Й. Пенчев подхожда логически и класифицира подчиненото изречение като обстоятелствено за цел. Вероятно наличието единствено на изречения, свързани с подчинителен съюз *да*, който често въвежда обстоятелствени изречения за цел, аналогично на *за да*, също е повлияло за тази интерпретация.

И в двата случая подходът на авторите е базиран и предопределен от традиционно възприетото в българския синтаксис понятие *съставно именно сказуемо* – „съставно именно сказуемо се образува от глагол и име. Глаголът

е обикновено с избледняло лексикално значение или е по-абстрактен. Той разкрива граматичните признаци на сказуемото – време, число, лице, – а името означава признака, който се приписва на подлога. Спомагателният глагол *съм* изпълнява служба на предикативна връзка, която свързва подлога с предикативното име, което се нарича предикатив (нем. Prädicativum). Глаголът *съм*... е връзка, копула, граматичен показател, а предикативът е семантично ядро на сказуемото. То означава подлогов признак, който става актуален във времето чрез глагола *съм*“ (ГСБКЕ, т. 3/ГСБКЕ, т. 3, 1983, с. 134 – 135).

Позволяваме си този по-дълъг цитат, който дава най-общовалидната представа за понятието *съставно именно сказуемо*, залегнало в Академичната граматика на съвременния български език⁹, а целта е да предложим една по-различна интерпретация на субординираните изречения към *време е, рано е, късно е*.

Предикативът (сказуемно определение, сказуемно име) представлява именната част на съставното именно сказуемо, която назовава и приписва на субекта посредством глагола *съм* предикативния признак, и като семантично ядро на тази структура единствен би могъл да селектира комплементите на базата за своите лексикални характеристики, докато глагол *съм* в ролята си на копула, на граматическа връзка, не може да играе роля при този подбор. Предикативът, реализиран чрез различни части на речта – съществително име, прилагателно име, предложна група, наречие, селектира възможните разширения на базата на своята семантика, а също така представлява семантичен филтър при подбора на субординативната връзка, с която се въвежда подчинено изречение. Ако отнесем тези разсъждения към конкретния случай, съществителното име *време* семантично избира разширенията, включително реализирани и чрез изречения, към конструкцията *време е /беше /ще бъде*. Смятаме, че изложеното дава основание да класифицираме подчинените изречения в (2) като *определителни*. Интерпретацията на подчинените изречения от страна на Й. Пенчев като *обстоятелствени за цел* също се базира на селективните възможности на съществителното име *време* – *време за нещо, с някаква цел*, но не успява да излезе извън разбирането за съставно именно сказуемо, т.е. глаголна група.

Съставно именно сказуемо е функционално понятие (както понятието *сказуемо* като цяло), включващо в състава си две отделни единици – копулативен глагол и предикатив, които могат да бъдат разглеждани като аналог на функционалната част и лексикална основа при пълнозначните глаголи, но в крайна сметка са реализирани чрез отделни части на речта. Разбирането на конструкцията от копула и предикатив като единна цялост, единна глаголна група, предопределя систематизирането на част от

⁹ Подобни можем да срещнем в различни трудове по синтаксис – виж също Пенчев 1984, 1993, 1998, Брезински 1995, Радева 2002, Бъркалова 2017.

подчинените изречения (в това число и коментирания в момента) като допълнителни – изречения, които са комплемементи към глаголна група, изградена от *Vcop* + *Pred*. Носителят на предикативния признак може да бъде изразен чрез различни части на речта и съответно носи техните комбинаторни възможности – напр. да бъде опора на фраза, а позицията на предикатив не би следвало да ограничава тези възможности.

Ако се върнем към конкретен пример (2) а. – *Крайно време е да си лягам и аз*, ще видим, че съществителното име *време* е предпоставено разширено и смислово модифицирано от прилагателното име *крайно*, съгласувано с опората по род и число, но подчиненото изречение (*да си лягам и аз*) се класифицира като *допълнително* или *обстоятелствено* към глаголната група, а би могло да се разглежда като задпоставено рестриктивно разширение към същото опорно съществително име *време* (комплемента в NP¹⁰). Възможно е тези подчинени изречения да имат следния модел на генериране, показан в (3).

(3) *Обедно време* → *Обедно време е* → *Време [за обяд] е* → *Време е [за обяд]* → *Време е [да обядваме]* (пример мой – Д. Г.)

Проблемите при класификацията на подобни подчинени изречения произтичат най-вече от прикопулната позиция на съществителното име *време*, същите или аналогични подчинени изречения еднозначно са тълкувани като определителни, когато *време* не е предикатив, а се намира в друга изреченска позиция, както е показано в (4).

(4) а. *Александър нямаше време да се прицелва.* (БНК/BNC)

б. *Ще имаме достатъчно време да избягаме.* (БНК/BNC)

в. *Дойде време да поемем тези рискове.* (БНК/BNC)

Логично е същият вид изречения да бъдат аналогично класифицирани отново като *подчинени определителни*, и когато съществителното име *време* заема позицията на предикатив в рамките на съставното именно сказуемо, която не би следвало да ограничава синтактичните възможности и да възпрепятства съществителното име да реализира своите разширения като опора на именна фраза, чиято структура е нееднократно описана чрез конституентните правила за NP в българския език (вж. Пенчев/Penchev, 1984, с. 33, Пенчев/Penchev, 1993, с. 50, Бъркалова/Barkalova, 2017, с. 82).

Същите разсъждения се отнасят и за подчинените изречения към *рано е*, *късно е*, (виж (2) г. – и.), а трудността на анализа тук произтича от невъзможността за ясно класифициране на опорните думи *рано*, *късно* в рамките на безличните изрази *рано е*, *късно е* като прилагателни имена в среден род, единствено число или като наречия.

След изложените доводи считаме, че са налични основания подчинените изречения при безличните изрази *време (ми) е*, *рано (ми) е*, *късно (ми) е* да се класифицират като *определителни* към семантичната опора в главното изречения (*време*, *рано*, *късно*). Тяхната реализация в

¹⁰ По въпроса виж напр. Carnie, 2006, p. 161 – 163; Кръпова, 2013, с. 263 – 296.

прикопулна позиция може да се разглежда като следствие от словоредни размествания.

Ще се върнем и към теоретичните въпроси, пред които се изправяме, изследвайки тези сложни изречения. На първо място, както по-горе бе споменато, дори при безличните изречения се допуска и приема, че в т.нар. *дълбока структура*¹¹ е генерирана позицията на изреченския субект, макар в нея да не може да бъде експлициран езиков материал. В редица изреченски модели структурните зависимости и *безличността* могат да бъдат обяснени, но изразите *време е*, *рано е*, *късно е* поставят въпроса *възможно ли е в някои случаи въобще да не бъде генерирана подложна позиция*.

Ако отново се върнем към традиционното систематизиране на подчинените изречения към дискутираните изрази, което изхожда от приемането на главните изречения за глаголна група – *съставно именно казуемо*, и съответно ги класифицира като допълнителни или обстоятелствени, ще се изправим пред още един интересен проблем – *границите на формалните описания*.

Формалното описание на езикови структури чрез символни формули дава възможност за обобщен поглед и систематизиране. Зад определен формален запис стои една разновидност на езикова конструкция, в която работят определени езикови механизми и са изградени конкретни синтактични зависимости. В редица случаи формулите не успяват да изяснят спецификите на конкретната структура, тъй като зад един и същ запис е възможно да работят различни езикови механизми. Формалното описание *pro_{ex} N е _____ S*¹² представя структурите и на двата примера, предложени в (5).

(5) а. *Друг въпрос е, че връзката между подсъзнателното и съзнателното не е толкова елементарна.* (БНК/BNC)

б. *Време е да поработим малко върху равновесието.* (БНК/BNC)

В случая една зад една обобщена формула на сложно съставно изречение с аналогични структурни елементи не работи един и същ езиков механизъм – подчиненото изречение в първото сложно изречение се класифицира като *подложно*, а във втория със сигурност не заема подложна позиция. Обяснението се корени в спецификите на подчиняващата съставка в главното изречение, която и в двата случая е постоянно третолична и неизменяема, но във втория пример е безлична, т.е. не допуска запълване на субектната позиция и съответно подчиненото изречение не може да бъде подложно. Считаме, че това се дължи изцяло на семантиката на изразите.

3. Безлични изрази за състояние и подчинени изречения

¹¹ По въпроса за възлови понятия като *дълбока и повърхнинна структура* на изречението и операциите за преобразуване на дълбоката структура в повърхнинна чрез т. нар. *трансформации* виж Chomsky, 1965.

¹² Ползваните формални записи са разработени от П. Бъркалова или стъпват върху разработения от нея модел, цялостно изложен в монографията ѝ „Българският синтаксис – познат и непознат“, виж Бъркалова, 2017.

3.1 Структурни и семантични специфики на конструкциите

Друга специфична група постоянно безлични изречения нееднократно е била обект на коментар в българската лингвистична литература. Става въпрос за изрази като *страх ме е*, *яд ме е*, *срам ме е*, *грижа ме е*, *гнус ме е*, *шубе ме е*, *мъка ми е*, *жал ми е*, *кеф ми е*, чиито специфики като безлични изречения могат да бъдат обяснени най-вече посредством кратките лични местоимения във винителен и дателен падеж, които са задължителна част от тези конструкции. Ще припомним проникателното наблюдение на Рожновска – „второстепенните членове действително играят значителна роля в безличното изречение“ (Рожновская/Rozhnovskaya, 1959, с. 387), което ще бъде отправна точка при анализа на семантичните и синтактични характеристики не само на конкретните безлични изречения, но във всички случаи, в които безличната употреба е съпроводена с наличието на местоименни клитики (които е възможно и да бъдат дублирани) в прякообектна или непрякообектна позиция.

Въпросните конструкции са обект на разнопосочни мнения сред българските лингвисти. Ал. Теодоров-Балан доста успешно улавя безличния им характер и ролята на местоимението в техния състав – „Те са построени върху е-изречение, разширено с подрок лично местоиме. Местоимето е по значение тръпни вършител, на който чрез глагола се пририча признак от състояние, ала по възба, по строй, то не е подмет.“ (Теодоров-Балан/Teodorov-Balan, 1940, с. 407 – 408).

Й. Пенчев предлага изразите *страх ме е*, *срам ме е*, *жал ми е*, *време ми е* да се разглеждат като резултат от елипси на пълнозначни глаголи – *Мъка ми е (паднала) (на сърцето)*, *Страх ме е (обхванал.)*, *Срам ме е (хванал.)* (Пенчев/Penchev, 1984, с. 106). Съществителните имена *страх*, *срам*, *мъка* са подлози в простото изречение, местоименна клитика *ме*, *ми* е допълнение, *е обхванал*, *е паднала*, *е хванал* – казуемо, а *съм* е спомагателен глагол, част от перфектната форма на пълнозначния глагол. В такъв случай обаче в сложни съставни изречения елиптичното казуемо често не може да бъде възстановено. За да бъде въведен пълнозначен глагол, в някои случаи е нужно изречението да се преобразува в просто, напр. *Страх ме е даже да го изрека.* → *Страх ме е (обхванал) (от изричането).*

Редица автори отчитат съществителните *страх*, *яд*, *срам*, *жал*, *мъка* и др. като носещи предикативност. Б. Норман счита, че думи от този тип „не са „идеални“ съществителни, понеже означаваните от тях чувства или състояния не са „предмети“ в тесния смисъл на думата, а могат да бъдат трактувани като такива само в един по-широк, абстрактен смисъл“ (Норман/Norman, 1988, с. 6). Лингвисти като Бл. Блажев, Ю. С. Маслов, Ст. Георгиев, Б. Норман отделят безличните изрази, базирани на ограничен брой съществителни имена, като самостоятелна част на речта, наречена *предикатив*, *неглаголен предикатив*, *категория на състоянието*. Съществуват обаче сериозни различия в състава и обхвата на тази част на речта при различните автори (виж Попов/Popov, 1979, с. 85 – 88,

Маслов/Maslov, 1982, с. 291 – 295, Норман/Norman, 1988, Георгиев/Georgiev, 1996, с. 92 – 94).

Ю. С. Маслов определя думите *срам, страх, яд, жал* като омоними на съответните съществителни имена, означаващи „психическо или физическо състояние на човека (и изобщо на живо същество), негови емоции, усещания, понякога морална оценка на някаква ситуация“ (Маслов/Maslov, 1982, с. 292). Систематизирани са характерните признаци и морфологични и синтактични ограничения, които отличават предикативите от техните омоними съществителни имена – невъзможност за промяна по число, невъзможност за членуване и за разширяване с определения, изразени чрез прилагателни имена или чрез относителни определителни изречения (Маслов/Maslov, 1982).

Тук приемаме, че тези специфики се дължат на особеностите на безличните конструкции и постоянно третоличната форма на глагола *съм*, а не на трайни характеристики на отделна част на речта. Извън рамките на тези структури, в които единствената изменяема част е личното местоимение във винителен или дателен падеж, всеки от синтактичните компоненти може да има самостоятелна употреба (виж Кръпова/Крарова, 2000). Именно по този признак изразите *страх ме е, срам ме е, яд ме е, мъка ми е, жал ми е* и т.н. са класифицирани от З. Минчев като *трета степен на имперсоналност*¹³, която подобно на безличните глаголи от *втора степен* (*домъчнява ми, мързи ме*) се характеризира с „липса на субект в лексикалната семантика на глагола (...), Субект експериентор¹⁴ обаче е наличен в синтактичния пласт благодарение на местоименната клитика, което води до наличието му и на ниво референция.“ (Минчев/Minchev, 2018, с. 116). Единствената разлика е, че отделните елементи, участващи в конструкциите от *трета степен на имперсоналност*, могат пълноценно да имат различни синтактични употреби, докато тези от *втора степен* представляват синтактична и семантична цялост (**домъчнява, *мързи*).

За разбирането на същността на наблюдаваните изрази ще се доверим на подхода, предложен от П. Бъркалова, който кореспондира с изложеното по-горе разбиране на Ал. Теодоров-Балан. Логическата интерпретация, предложена от П. Бъркалова, до голяма степен успява да изясни спецификите на тези конструкции и да обясни защо е невъзможно запълването на подложната позиция с изречение или експлетив. Наличието на местоименна клитика – винителна или дателна, е сигнал за двусъставност на израза, която обаче не е граматически изразена. За разлика от изразите *време (ми) е, рано (ми) е, късно (ми) е*, в разглежданите конструкции

¹³ В дисертационния си труд Минчев предлага класификация на безличните изрази в българския език според различните експликатори на имперсоналността и различната степен на липса на субекта в отделните пластове на езиковата действителност (вж. Минчев/Minchev, 2018, с. 115 – 118).

¹⁴ В изложението ползваме паралелно термините *експериентор* и *експериенцер* като идентични, следвайки избора на всеки от цитираните автори.

логическият субект е ясен, но не заема позицията на подлога, а на синтактично равнище е изразен чрез винителна или дателна клитика, представлява изпитващия състоянието, описано с предикатива – *страх, срам, яд, кеф, мъка, жал, грижа* и др. Този логически субект, реализиран извън подложната позиция, не би могъл да се интерпретира като *дейтел, агент*, а би следвало да се разглежда като *експериентор* (Атанасов/Atanasov, 2005, 2008, Джонова/Dzhonova, 2021, 2022), наричан още ергативен подлог (Пенчев/Penchev, 1998).

„Експериенторът е ролята, която се приписва само на одушевен предмет – лице или нелице, което е център на вътрешното събитие. Експериенторът не е вършител на действието, нито е засегнат от действието, той изживява вътрешни състояния – волево или неволево“ (Несторова/Nestorova, 2008, с. 133). М. Джонова представя семантичната роля *експериентер* в конкретната описвана ситуация като „говорещият, който представя ситуацията и иска да включи в своята преценка и слушателя“ (Джонова/Dzhonova, 2022, с. 123)

Изразът *страх ме е* представлява безличен смислов аналог на *аз се страхувам*, в който местоименната клитика във винителен падеж *ме* изразява логическия субект, съответстващ на граматически изразения подлог във второто изречение (Бъркалова/Barkalova, 1987). Този подход е близък до разбирането на Н. Чомски за пасивните изречения, при които дълбоката структура е различна от повърхнинната и отразява логическите връзки в изречението, различни от граматическите (Chomsky, 1965, р. 70). След като веднъж субектът е изразен логически с помощта на местоименно допълнение, е обяснимо, че не може да бъде изразен повторно и граматически, което превръща тези изречения в същински безлични.

Поставян е и въпросът за характера на *съм* в рамките на тези структури. Заслужава внимание визията на Б. Норман, че няма основания да интерпретираме глагола *съм* в безлични изречения като копула, тъй като глаголът връзка не би могъл да реализира основната си функция – да свързва подлога и сказуемото, когато подлогът не може да бъде изразен, а в тези безлични изречения формите на *съм* (*е, беше, било*) би трябвало да се характеризират като „максимално делексикализиран спомагателен глагол“ (Норман/Norman, 1988, с. 7).

Приложеният подход представи един възможен модел на генериране на този тип безлични изречения в съвременния български език и макар подложната позиция да остава незапълнена, логическият субект все пак е налице и синтактично е изразен чрез местоимение в акузатив или датив. Освен това съществителните имена (*страх, срам, гняв, яд, жал, грижа, мъка* и др.) се приемат за предикативи и от самия Норман, следователно бихме могли да приемем, че глаголът *съм* функционира като копула при всички описани специфики на конструкциите. Характеристиката *спомагателен глагол* предполага употреба на *съм* в рамките на някаква сложна глаголна форма, което е приемливо твърдение само ако изразите се разглеждат като

елиптични. Трудно може да се обоснове и разглеждането на *съм* като пълнозначен глагол, тъй като не е възможно заместването му със синонимен глагол, което е прието за основна разграничителна процедура между употребата на *съм* като пълнозначен глагол и формална връзка.

Авторите, проучвали особеностите на безличността в българския език, отбелязват, че тези постоянно безлични изрази се делят на две групи, между които разликата е в изразяването на местоименната клитика – в единия случай чрез кратка форма на лично местоимение във винителен падеж (*страх ме е, срам го е, яд ги е, гняв я е, шубе ви е, гнус те е, грижа ни е*), а в другия – чрез кратка форма на лично местоимение в дателен падеж (*жал ми е, мъка ѝ е, мерак им е, кеф му е*).

Логично е да се потърси някакво обяснение от какво е породено това различие. Поради различията спрямо възможността за езикова експликация в прякообектна и косвенообектна позиция двете групи са представени с отделни формални записи – $pro_{ex} N e + O_{Acc}$ и $pro_{ex} N e + O_{Dat}$ (Бъркалова/Barkalova, 2017, с. 128). Както вече бе обърнато внимание, единствено безличните предикати, изградени от ограничен брой съществителни като *страх, срам, яд, грижа* и копулативен глагол в трето лице, единствено число, могат да получат разширение в прякообектна позиция, докато в езика липсват аналогични структури с безлично предикативни думи на *-о* и *-е* и предложни фрази – $*pro_{ex} \{-o/-e\} e + O_{Acc}$, $*pro_{ex} PP e + O_{Acc}$ (Бъркалова/ Barkalova, 2017).

Наличието на местоименна клитика във винителен падеж в конструкцията $pro_{ex} N e + O_{Acc}$ според З. Минчев е свързано с техните сродни глаголи, които са възвратни (*ядосвам се, срамувам се, страхувам се, грижа се, гнуся се*) или преходни (*ядосвам, обгрижвам*) (Минчев/Minchev, 2018, с. 105). Подкрепяме изказаното мнение и ще се опитаме отново да го илюстрираме чрез предложения от П. Бъркалова модел за генериране на безличните изрази с винителни или дателни клитики. Ако приемем, че в дълбоката структура на изречението на нивото на мисълта се изграждат логическите връзки между основните елементи, описващи дадено състояние или ситуация, то тези отношения могат да бъдат експлицирани по различен начин, с различни изразни средства на изреченско равнище. Съответно състоянието *страх* може да бъде описано чрез пълнозначен възвратен глагол *страхувам се* или чрез безлична конструкция *страх ме е*. Но и в двата случая задължително трябва да се експлицира възвратността – в първия случай с възвратна частица *се*, която също носи прякообектен характер, а във втория – с местоименна клитика в акузатив с аналогично значение (Бъркалова/Barkalova, 1987). Тук ролята на копулативния глагол отново е свързана с изразяване на граматическите показатели, макар че липсва запълване на субектната позиция, която граматически отсъства, но логически е обяснима. В този смисъл при безличните изречения е трудно да се наблюдава реално реализацията на *съм* като връзка между изреченските позиции на субекта и предикатива. Селекцията и филтрирането на

разширения произтича и се базира на семантичните характеристики на основните елементи в безличните структури, както вече бе коментирано по-горе, при анализа на подчинените изречения към *време е*, *рано е*, *късно е*.

3.2 Класификация на подчинените изречения

Една от основните задачи, които си поставяме в рамките на това изследване, е таксономична – да опитаме да дадем функционална класификация на подчинените изречения. Ясно е, че щом главното изречение е постоянно безлично, подчиненото не би могло да се класифицира като подложно в примери като посочените в (6) и (7).

б. (а). *Царя го е страх да прави пирова сватба, когато народът гладува.* (Карбовски/Karbovski 2013: 128)

б. *Аз пресмятах, че върху двете дебели греди, които стърчаха от стената, се стоварваше стотици килограми каменна тежест, но най ме беше страх дали ще издържи сводът.* (БНК/BNC)

в. *Шубе ме е, че нещо може да се обърка.* (Ралчевски/Ralchevski 2013, с. 58)

г. *Оттогава, щом видя пощенска кутия във входа на някоя сграда, ме изпълват приятни спомени и ме е яд, че стопаните не се грижат както трябва за кутиите си.* (Радичков/Radichkov, 1980, с. 49)

д. *Как не те е срам да го кажеш!* (Ралчевски/Ralchevski, 2013, с. 26)

е. *Хич не го е грижа, че гостът е под защитата на древната Правда.* (БНК/BNC)

ж. *Винаги съм те възприемала човек, който хич не го е грижа как изглежда или как другите мислят, че изглежда.* (БНК/BNC)

з. *Гнус ги е хората да погледнат жаба, камо ли в уста да я сложат.* (БНК/BNC)

и. *Спокоен съм сега, спокоен съм, но гняв ме е, дете не можехме да влезем в*

Котел... (БНК/BNC)

(7) а. *Жал ни е, дете по вина на мащеха ѝ я постигна такава печална участ!* (БНК/BNC)

б. *Голяма мъка ми е, че нямам дъщери.* (БНК/BNC)

в. *Беше ѝ кеф, че Заяко умее да вари прахан.* (Радичков/Radichkov, 1980, с. 234)

г. *Мерак му е да използва военната ни мощ, преди съвсем да е остарял.* (БНК/BNC)

В рамките на тези сложни изречения с предикатив, изразяващ емоционално състояние, винителната и дателната клитика са аргумент експериментер, а вторият аргумент е изразен с подчиненото изречение, което се явява стимул за преживяването емоционално състояние (Джоновна/Dzhonova, 2021, 2022). То се въвежда съюзно, но и с помощта на въпросителни частици и въпросителни местоимения – (6 б) и (6 ж).

Субординираното изречение може да се разглежда като обстоятелствено за причина – подчиненото изречение е причина за

изживяването от логическия субект състояние (Пенчев/Penchev, 1998, с. 106). Класифицирането на подчинените изречения в (6) и (7) като *обстоятелствени за причина* изглежда логично, но по този начин подчинените изречения се разглеждат като *адюнкти*, т. е. като незадължителни разширения. В някои случаи – виж (8), е възможно подчиненото изречение да бъде въведено с подчинителен съюз за причина *защото* и в този случай определянето на подчиненото изречение като обстоятелствено за причина изглежда като единствената възможност.

(8) *Страх ги е и са ядосани, защото са били принудени да приемат помощта на Ездач.* (БНК/BNC)

Затова е важно да се определи дали главният елемент може да се употребява самостоятелно, или разширенията, изразени с предложни групи или изречения, са структурно задължителни – виж (9).

(9) *Вече не ме е страх!* (Карбовски/Karbovski, 2013, с.111)

В някои случаи е възможна употреба на изразите, която представя предикатите за състояние в най-екзистенциалното им значение, без да се изтъква причината за това състояние. Но считаме, че генерално при самостоятелна употреба на безличните конструкции от този вид изразите трябва да се разглеждат като елиптични, а разширението, представлящо причината за състоянието, описано в главното изречение, е контекстово възстановимо, макар понякога съвсем обобщено и индиректно представено. Със своята структурна задължителност подчиненото изречение е комплемент към опорните безлични изрази (Коева/Koeva, 2019). Това предполага класифицирането му в рамките на българската граматична система на подчинените изречения като *допълнително* (Коева/Koeva, 2001, 2004). Придържаме се към тази функционална интерпретация.

От друга страна, примерът в (8) показва, че понякога подчиненото изречение е оформено като обстоятелствено, но това не променя неговото място в аргументната структура на безличния предикат. Такива изречения могат да се обяснят и чрез съюзна синонимия (асиметрия)¹⁵.

Аналогични по значение и структура са изразите, при които предикативът е изразен не чрез съществително име, а чрез безлично-предикативна дума, завършваща на *-о* или *-е*, напр. *страх ме е* → *страшно ми е*, *срам ме е* → *срамно ми е*, *мъка ми е* → *мъчно ми е*, *жал ми е* → *жално ми е*. Трябва да се отбележи, че структурите с безлично-предикативна дума на *-о* или *-е* допускат местоименни клитики единствено в дателен падеж.

(10) а. *Страшно ми е, не че си отивам, а че оставям вас.* (Ляхова/Lyakhova, 2013, с. 442)

б. *Бог вижда, срамно ми е, че в такъв момент се опитвам да zaangażирам вашето внимание, но какво да правя?* (БНК/BNC)

в. *Жално ми е да ги гледам как бедно живеят.* (БНК/BNC)

¹⁵ По въпроса виж Петрова, 1995.

г. *Тъжно му е, че няма да ги зърне наяве.* (Ляхова/Lyakhova, 2013, с. 616)

Изложенияте в (10) примери би следвало да са конструирани по същия модел, както тези в (7) и (8), като за тях са валидни изложенияте по-горе разсъждения и анализи както относно подчиняващата съставка, така и относно вида на подчиненото изречение. Оказва се обаче, че в някои изречения е възможна двойна интерпретация на подчиненото изречение. Например в изречението *Страшно ми е дори да си помисля какво се крие в мазето на тая дяволска дупка!* (БНК/ВНС), от една страна, подчиненото изречение разкрива причината за състоянието и съответно може да бъде класифицирано като *допълнително* към безлично главно изречение, а от друга страна, е възможна и следната трансформация на подчиненото изречение: *Мисълта какво се крие в мазето, е страшна за мен*, от която следва, че подчиненото изречение може да се разглежда като *подложно*, т.е. структурата е двусъставна. В други случаи като *Жално ми е, че моите най-добри приятели така зле измамиха доверието на своите другари и единомишленици* (БНК/ВНС) подчиненото изречение не може да се тълкува като *подложно*, главното несъмнено се определя като *безлично*.

Изводи

В обобщение още веднъж ще повторим, че формалният запис, предложен в началото на изложението, не успява да опише всички възможности за запълване на прикопулните позиции, а само най-обичайните. Разгледаните в този текст групи сложни съставни изречения предлагат други възможности за интерпретация на подчинените изречения извън позицията на субекта или на предикатива. Основната причина за такава систематизация не се корени в спецификите на самите субординирани изречения, а в особеностите на главните, които са безлични, а това изключва възможността за запълване на субектната позиция с езиков материал.

Фокусът бе насочен върху два основни изреченски модела, макар че има и редица други случаи на сложни съставни изречения с копулативен тип предикация, при които подчинените изречения не могат да бъдат тълкувани като субститути на подлога или на предикатива (напр. *Бедата е, когато пожертват нещо заради нищо.* (Марков/Markov, 2016, с. 309), *Беше му все едно какво зло ще се случи.* (Ляхова/Lyakhova, 2013, с. 314) и др.).

Считаме, че подчиненото изречение към безлични главни от типа *време е, рано е, късно е* е възможно да бъде тълкувано като *определително* към предикатива. Вторият модел представя сложни съставни изречения с главни, изразяващи емоционално състояние. В тези конструкции подчинените изречения са задължителна структурна съставка и се присъединяваме към авторите, които ги класифицират като *допълнителни*.

Вследствие от наблюдението на спецификите на тези езикови структури стигаме и до осъзнаване на границите на формалните описания на езикови структури, които дават възможност за обобщен поглед и

систематизиране. Зад определен формален запис принципно стои една разновидност сложно съставно изречение, в което работят определени езикови механизми и са изградени конкретни синтактични зависимости, но в редица случаи, както се вижда, формулите не успяват да изяснят спецификите на конкретната структура, тъй като зад един и същ запис е възможно да работят различни езикови механизми. Причините се оказват семантични – семантиката на селектиращите елементи, а и структурните зависимости в главните изречения, предопределят таксономията на подчинените.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Атанасов, Ат. (2005).** Аргументна структура на безличните предикати в СБЕ и семантични роли на техните аргументи. – В: *Юбилеен славистичен сборник. Сборник с доклади от Международната научна конференция по повод десетгодишния юбилей на специалност Славянска филология в Югозападния университет „Неофит Рилски“, Благоевград 03 – 05.12.2004.* Благоевград: Университетско издателство, с. 325 – 332. (**Atanasov, A.** Argument structure of impersonal predicates in Modern Bulgarian and semantic roles of their arguments. In *Jubilee Slavonic Collection: Reports from the International Scientific Conference on the 10th Anniversary of Slavic Philology at the South-West University "Neofit Rilski"*, pp. 325–332, Blagoevgrad: University Publishing House.)
- Атанасов, Ат. (2008).** Аргументна структура на безличните предикати в съвременния български език. – В: *Bulgaristica – Studia et Argumenta. Юбилеен сборник в чест на 65-та годишнина на проф. д.ф.н. Руселина Ницолова.* Мюнхен, с. 241 – 250. (**Atanasov, A.** Argument structure of impersonal predicates in Modern Bulgarian. In *Bulgaristica – Studia et Argumenta: Jubilee Collection in Honor of the 65th Anniversary of Prof. Ruselina Nitsolova*, pp. 241 – 250, Munich.)
- Брезински, Ст. (1995).** *Кратък български синтаксис.* София: УИ „Св. Климент Охридски“. (**Brezinski, St.** Short Bulgarian syntax. Sofia: "St. Kliment Ohridski" Publ. House)
- Бъркалова, П. (1987).** За природата на безличния предикатив в съвременния български език. – В: *Втори международен конгрес по българистика, София, 23 май – 3 юни 1986. Доклади т. 3, Съвременен български език.* София: БАН, с. 620 – 626. (**Barkalova, P.** On the nature of the impersonal predicative in Modern Bulgarian. In *Second International Congress of Bulgarian Studies, Sofia, May 23 – June 3, 1986. Reports Vol. 3, Modern Bulgarian Language*, pp. 620 – 626, Sofia: Bulgarian Academy of Sciences.)
- Бъркалова, П. (2017).** *Българският синтаксис – познат и непознат (трето преработено и допълнено издание).* Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“. (**Barkalova, P.** *Bulgarian syntax – known and unknown (3rd rev. and exp. ed.)*, Plovdiv: Paisii Hilendarski Univ. Press.)
- Георгиев, Ст. (1996).** *Морфология на българския книжовен език (трето издание).* В. Търново: Абагар. (**Georgiev, S.** *Morphology of the Bulgarian literary language (3rd ed.)*. V. Tarnovo: Abagar.)
- Георгиев, Д. (2019).** Генериране на подчинени изречения при глагола съм. *Съвременна лингвистика*, 2, с. 31 – 46. (**Georgiev, D.** Generation of

- subordinate clauses with the verb to be. *Contemporary Linguistics* (2), pp. 31–46.)
- ГСБКЕ (1983).** *Граматика на съвременния български книжовен език*. Т. 3, Синтаксис. София: Издателство на БАН. (**GSBKE**. In K. Popov (Ed.). *Grammar of the Modern Bulgarian Literary Language*. Vol. 3, Syntax. Bulgarian Academy of Sciences Publ. House.)
- Джонова, М. (2021).** Синтактично описание на предикативите за физиологично състояние. *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“, сб. А – Филология, том 59, кн. 1*. Пловдив: Пловдивско унив. издателство, 211 – 220. (**Dzhonova, M.** Syntactic description of predicatives for physiological state. *Scientific Works of Plovdiv University "Paisii Hilendarski"*, Part A – Philology, 59 (1), 211 – 220, Plovdiv: Plovdiv Univ. Press.)
- Джонова, М. (2022).** Предикативи за състояние в български – синтактично описание. *Известия на Института за български език, 35*, София: Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, с. 122 – 140. (**Dzhonova, M.** State predicatives in Bulgarian – a syntactic description. *Proceedings of the Institute for the Bulgarian Language, 35*, 122 – 140. Prof. Marin Drinov Publ. House of the BAS.)
- Коева, С. (1998).** Аргументна структура, тематични отношения и синтактична реализация на аргументите. – В: Ст. Димитрова (Ред.), *Езиково съзнание*. София: ИБЕ. (Koeva, S. Argument structure, thematic relations and syntactic realization of arguments. In St. Dimitrova (Ed.), *Linguistic consciousness*. Sofia: IBL.)
- Коева, С. (2001).** Типология на подчинените изречения. – В: П. Бъркалова (Ред.), *Съвременни лингвистични теории. Помагало по синтаксис*. Пловдив: Пловдивско унив. издателство, с. 144 – 163. (**Koeva, S.** Typology of subordinate clauses. In P. Barkalova (Ed), *Modern Linguistic Theories: Syntax Handbook*, pp. 144 – 163, Plovdiv Univ. Press.)
- Коева, С. (2004).** Типология на субектните изречения в рамките на останалите видове подчинени изречения. *Българска реч, 1*, с. 10 – 16. (**Koeva, S.** Typology of subject clauses within the framework of other types of subordinate clauses. *Bulgarian Speech* (1), 10 – 16.)
- Коева, С. (2019).** Комплементите в български. – В: *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“*. София: Изд. на БАН „Проф. М. Дринов“, с. 57 – 68. (**Koeva, S.** Complements in Bulgarian. In *Proceedings of the International Annual Conference of the Institute for the Bulgarian Language "Prof. L. Andreychin"*, 57 – 68, Prof. Marin Drinov Publ. house of the BAS.)
- Кръпова, Ил. (2000).** Категорията лице на глагола и предикативното съгласуване в съвременния български език. *Съпоставително езикознание, 1*, с. 98 – 123. (**Krapova, I.** The category of person of the verb and predicative agreement in Modern Bulgarian. *Contrastive Linguistics* (1), 98 – 123.)
- Кръпова, Ил. (2013).** Подчинени определителни изречения към опорно съществително име. – В: Св. Коева, Ил. Кръпова (Ред.) *Нови изследвания по генеративен синтаксис на българския език*. София: АИ „Проф. М. Дринов“, с. 263 – 296. (**Krapova, I.** Relative Clauses Dependent on a Head Noun. – In: Sv. Koeva, Il. Krapova. (Eds.) *New Studies in the Generative Syntax of the Bulgarian Language*. Sofia: Prof. M. Drinov Academic Publ. House, pp. 263 – 296.)

- Маслов, Ю. С. (1982).** *Граматика на българския език*. София: Наука и изкуство. (Maslov, Yu. S. *Grammar of the Bulgarian language*. Sofia: Nauka i Izkustvo.)
- Минчев, Здр. (2018).** *Имперсоналността в съвременния български език*. Дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор“. Пловдив. (Minchev, Z. *Impersonality in Modern Bulgarian*. Doctoral dissertation. Plovdiv.)
- Недев, Ив. (1981).** Към въпроса за функцията на елемента „то“ в безлични изречения. *Език и литература*, год. XXXVI, 1, с. 95 – 100. (Nedev, Iv. On the function of the element "to" in impersonal sentences. *Language and Literature*, 36 (1), pp. 95–100.)
- Недев, Ив. (1985).** *Едносъставните изречения в съвременния български книжовен език*. София: Наука и изкуство. (Nedev, Iv. *One-composition sentences in the Modern Bulgarian literary language*. Sofia: Nauka i Izkustvo.)
- Несторова, П. (2008).** *Семантични и синтактични особености на предикати в българския език*. Пловдив. (Nestorova, P. *Semantic and syntactic features of predicates in the Bulgarian language*. Plovdiv.)
- Норман, Б. (1988).** За някои типове безлични конструкции в съвременния български език. *Език и литература*. год. XLII, 6, с. 3 – 11. (Norman, B. On some types of impersonal constructions in Modern Bulgarian. *Language and Literature*, 42(6), pp. 3–11.)
- Пенчев, Й. (1982).** За безличните изречения в българския език. *Български език*, 2, с. 111 – 115. (Penchev, Y. On impersonal sentences in the Bulgarian language. *Bulgarian Language*, 2, pp. 111–115.)
- Пенчев, Й. (1984).** *Строеж на българското изречение*. София: Наука и изкуство. (Penchev, Y. *Structure of the Bulgarian sentence*. Sofia: Nauka i Izkustvo.)
- Пенчев, Й. (1993).** *Български синтаксис. Управление и свързване*. Пловдив. (Penchev, Y. *Bulgarian syntax. Government and binding*. Plovdiv.)
- Пенчев, Й. (1998).** *Синтаксис на съвременния български книжовен език*. Пловдив: ИК „Вечерник“. (Penchev, Y. *Syntax of the Modern Bulgarian literary language*. Plovdiv: Vechernik.)
- Петрова, Ст. (1995).** *Асиметрия в сложното изречение. Въпроси от семантиката и структурата*. София: УИ „Св. Кл. Охридски“. (Petrova, St. *Asymmetry in the complex sentence. Issues of semantics and structure*. Sofia: Sofia Univ. Press "St. Kl. Ohridski".)
- Попов, К. (1979).** *Съвременен български език. Синтаксис (четвърто издание)*. София: Наука и изкуство. (Popov, K. *Modern Bulgarian language. Syntax (4th ed.)*. Sofia: Nauka i Izkustvo.)
- Радева, П. (2002).** *Записки по синтаксис на съвременния български книжовен език. Сложно изречение*. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“. (Radeva, P. *Notes on the Syntax of the Contemporary standard Bulgarian language. Complex Sentence*. V. Tarnovo: St. Cyril and St. Methodius Univ. Press.)
- Рожновская, М. Г. (1959).** Безличные предложения в современном болгарском литературном языке. – В: С. Б. Бернщайн (Ред.), *Вопросы грамматики болгарского литературного языка*. Москва: Изд. Акад. наук СССР, с. 379 – 432. (Rozhnovskaya, M. G. Impersonal sentences in the modern Bulgarian literary language. In S. B. Bernstein (Ed.), *Questions of the Grammar of the Bulgarian literary language*, pp. 379 – 432), Moskva: Academy of Sciences of the USSR.)

- Теодоров-Балан, Ал. (1940).** *Нова българска граматика*. София: Т.Ф. Чипев. (Teodorov-Balan, A. *New Bulgarian grammar*. Sofia: T. F. Chipev.)
- Carnie, A. (2006).** *Syntax. A Generative Introduction. (second edition)*. Blackwell Publishing.
- Chomsky, N. (1965).** *Aspects of the theory of syntax*. Cambridge: The MIT Press.
- Chomsky, N. (1995).** *The Minimalist Program*. Cambridge: The MIT Press.
- Zwart, J.M. (1998).** The Minimalist Program. *Linguistics*, 34, pp. 216 – 226.

ЕКСЦЕРПИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ:

- БНК.** Български национален корпус. (<http://dcl.bas.bg/bulnc/>) (BNC Bulgarian National Corpus) (n.d.).
- Карбовски, М. (2013).** *Обществен experiment*. София: Сиела. (Karbovski, M. *Social experiment*. Sofia: Ciela.)
- Марков, Г. (2016).** *Ходенето на българина по мъките. Есета, част 3*. София: Фондация „Комунитас“. (Markov, G. *The Bulgarian's walk through sorrows. Essays, part 3*. Sofia: Communitas Foundation).
- Ляхова, В. (2013).** *Бежанци*. Пловдив: ИК „Жанет 45“. (Lyahova, V. *Refugees*. Plovdiv: Janet 45).
- Радичков, Й. (1980).** *Педя земя*. София: Профиздат. (Radichkov, Y. *A span of earth*. Sofia: Profizdat).
- Ралчевски, М. (2013).** *Измама*. София: Сиела. (Ralchevski, M. *Deception*. Sofia: Ciela.)

Copyright © 2026 Georgiev. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International Licence [CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)